

Dušková, Sáša

Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1965, vol. 14, iss. C12, pp. [53]-71

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102021>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SÁŠA DUŠKOVÁ

FORMULÁŘ TOBIÁŠE Z BECHYNĚ VE SVĚTLE LISTIN PRAŽSKÝCH BISKUPŮ

(Prof. dr. J. Šebánkovi k 65. narozeninám)

Formulářové sbírky, naše i cizí, stály a stojí stále v popředí zájmu nejen bádání historického, nýbrž i oborů literární vědných. Přesto se však dosud nepodařilo, pokud je mi známo, vyřešit uspokojivě aspoň část problémů, vedoucích přímo k osvětlení jejich společenské funkce. Neznamená to, že by se k jejich zpracování nepřístupovalo vždy správnými cestami, spíše se zdá, že pro obtížnost a obsáhlost problémů nebyly započaté práce dovedeny až ke konci, a tak pracně vybudované premisy zůstaly bez příslušných závěrů. Můžeme se proto dnes, zabývající se formulářovými sbírkami, opřít o práce metodicky závažné a podnětné, které jsou schopny nám ukázat cestu k cíli, k němuž především směřujeme, totiž k poznání, jak tyto sbírky vznikaly a k čemu ve své době i později sloužily. Z těchto prací mám především na mysli ty, které se zabývají nejznámější formulářovou sbírkou, již je bez veškeré pochybnosti slavný papežský Liber diurnus.¹ Jejich předností je zejména to, že řešily daný problém diplomaticky. Program práce vytyčený L. Santifallerem k jejímu postihu může platit pro formulářové sbírky všechny, které ovšem obsahují formuláře listin, neboť požaduje vedle konfrontace těchto formulářů s listinami také naprosté zhodnocení diplomatické jak samotné sbírky tak všeho diplomatického materiálu z té doby, velmi široce pojatého.² Oč dále jsou tyto práce proti našim pracím domácím, které i v okruhu formulářových sbírek nejznámějších, totiž sbírky Tobiaše z Bechyně a Jindřicha Vlacha, se od základních prací J. B. Nováka a V. Hrubého nedostaly metodicky dále. Pokud jde o formulář, jímž se tu zabývám, dlužno konstatovat, že hlavní problém při jeho řešení je spatřován stále ještě ve stanovení filiace jednotlivých rukopisů,³ přičemž dosud nebylo ani užito rukopisů všech, které jsou u nás k dispozici.⁴ Otázka jeho geneze je chápána v tom smyslu, že se hledá prototyp této formulářové sbírky. To je jistě požadavek správný, ovšem tento prototyp není možné hledat na základě různého řazení jednotlivých kusů, či jejich skupin v dochovaných rukopisech, poněvadž, pokud nevíme, k čemu formuláře sloužily, nemůžeme postihnout důležitost či nutnost takového řazení, a pak celá takto založená práce je do značné míry formalistická. V rámci komplexního řešení formulářů není možné zajisté pominout jejich dochování a jejich řazení; poněvadž však je již dlouho patrné, že přístup k nim jen z tohoto hlediska znamená přešlapování na jednom místě, které neukazuje nikterak cestu kupředu, domnívám se, že je třeba již jednou přistoupit k formulářům z hlediska jiného: zařadit je tam, kam svým vznikem i svým uplatněním patří, tj. k ostatnímu diplomatickému materiálu, prostě je třeba zmocnit se jich diplomaticky.⁵

Diplomatický přístup k formulářové sbírce Tobiáše z Bechyně (dále FTB) je tu všude důsledně uplatňován. Z celého komplexu otázek, které z tohoto stanoviska vyplývají, může být ovšem v první etapě řešena jich jen část. Z nadpisu studie je patrné, že základním úkolem tu bude zjistit vztah listin pražských biskupů k FTB;⁶ to znamená, že bude třeba vyšetřit, zda, po případě od které doby, byly tyto listiny skládány na základě formulářů, zda předlohou jim byl FTB nebo formulář jiný; na druhé straně bude třeba zjistit, zda a které z listin byly pojaty do FTB a jak potom působily jako jeho součást dále. Teprve na základě výsledků takto získaných bude možné vyslovit aspoň částečně domněnku o užití FTB jako kancelářské knihy.⁷

Rozsah zkoumaných listin se ovšem nemůže omezit jen na ty, které byly vydány biskupem Tobiášem. Hledáme-li kritéria, podle nichž máme stanovit nutnou pracovní základnu, musíme vzít především v úvahu diplomatickou činnost pražských biskupů. Víme odjinud,⁸ že v první polovině XIII. stol. byla poměrně velmi slabá a že teprve za biskupa Mikuláše se začala pevněji formovat. Proto bude nutné určit za první krajní mez listiny tohoto biskupa, tím spíše, že jedna z nich je dokonce v plném znění ve FTB obsažena. Za druhou krajní mez zvolíme zatím listiny Tobiášova nástupce, biskupa Řehoře. V tom případě, že se v nich bude zračit užití FTB ve značné míře a nepřetržitě, bude třeba přikročit i k listinám biskupa Jana IV., případně i k listinám biskupů dalších.

Úvodem je záhodno říci několik slov obecně k dochování listinného materiálu a ke způsobu, jak ho bude dále užíváno. Pokud jde o vlastní listinnou zásobu, je o něco větší, než jak jí udávají Emlerova Regesta. Nelze však zaručit, že již dnes zachycujeme v diplomatickém aparátu brněnského pracoviště všechny existující listiny pražských biskupů, neboť se s nimi setkáváme v poměrně značném počtu i za hranicemi jejich diecéze, mnohdy i tam, kde bychom je ani nečekali. Jestliže jsme dosud neměli možnost vykonat příslušné průzkumy v zahraničních archívech rakouských a západoněmeckých, nemáme jistotu o kompletnosti tohoto materiálu, neboť jsme odkázáni jen na edice, mnohdy velmi zastaralé a neúplné, a na literaturu. Také nemáme vždy po ruce příslušné fotokopie listin z těchto archívů, takže známe pouze jejich texty, zcela výjimečně nám i tyto texty chybějí. Přes tyto nedostatky se domnívám, že není nutné oddalovat srovnání s FTB, neboť případné nové přírůstky mohou sice doplnit získané výsledky, nemožou je však v základech změnit. Studie tato není proto vyčerpávající po všech stránkách, spíše je jakousi pracovní zprávou o dosavadních výsledcích práce na úseku formulářových sbírek.

S FTB byly srovnány všechny dostupné listiny jmenovaných biskupů bez ohledu na to, zda jsou dochovány v originálech či opisech, ať jsou původu kancelářského nebo přijemeckého, nebyla vyloučena ani falza nebo listiny podezřelé. Z nich však tu budou uvedeny jen ty, které vykazují (byť sebemenší) souvislosti s FTB, jinak o ostatních listinách bude hovořeno jen zcela ojediněle.

Z rukopisů FTB bylo užito jako východiska zkoumání rukopisu inšpruckého, vydaného J. B. Novákem⁹ z praktických důvodů. Jen ve zcela výjimečných případech, kde to bylo nutné pro úplnější pochopení zápisu, se uvádějí rukopisy jiné.

Ze všech zkoumaných listin biskupských najdeme pouze šest v plném znění ve FTB. Je to shora zmíněná listina Mikulášova z 13. února 1257 pro křižovníky s červenou hvězdou,¹⁰ která odpovídá FTB č. 146.¹¹ Mimo ni pět listin biskupa Tobiáše: A) 1288, ledna 28. Praha pro klášter sv. Tomáše, odpovídá FTB č. 132;

B) 1288, března 9. Praha pro křižovníky s červenou hvězdou, odpovídá FTB č. 145; C) 1288, března 12. pro klášter kladrubský, odpovídá FTB č. 140; D) 1290, února 12. Praha pro kostel pražský, odpovídá FTB č. 149; E) 1290, března 20. Praha pro klášter ve Vyšším Brodě, odpovídá FTB č. 185.¹² Je pozoruhodné, že z období mezi A—E se nedochovala již žádná jiná listina, takže všechny z této doby, které známe, jsou opsány ve FTB.

Listina Mikulášova je ve FTB převedena na jméno biskupa Tobiaše, vynechána jsou jména kostelů, o jejichž potvrzení v listině jde, ostatní text je převzat bez větších změn s výjimkou jedné. Zatímco v listině se mluví o šesti denárech, které se platí „de quolibet manso“, ve FTB se též počet platí „de quolibet fumo“. Již tu bychom se sice mohli pokusit o možný výklad vzájemného vztahu obou dochování a postavit první tézi o vzniku FTB. Z jednoho kusu však by bylo předčasné činit jakékoli, byť dočasné, závěry. Podstatné zatím je to, že při vzniku FTB, který klademe jako všichni badatelé před námi do doby pontifikátu biskupa Tobiaše, byla listina Mikulášova v biskupské kanceláři k dispozici; zda tam byla v nějakém starém konceptu, v opise či dokonce v originále, zatím posoudit nedovedeme. Z celé poměrně dlouhé doby pontifikátu biskupa Jana, od něhož je zachován největší počet listin, ani jedna není obsažena v plném znění ve FTB. Ani toto negativní zjištění však není bez významu pro posouzení jeho vzniku. Naproti tomu Tobiašových listin, jak jsme uvedli, ve FTB je opsáno pět; nejdou však přímo za sebou. Z těchto pěti listin jsou tři dochovány v originále, dvě z nich (D a E) jsou psány touž rukou, tedy jsou původu kancelářského, B vzniklo aspoň graficky u příjemce, stylisticky se však hlásí ke kanceláři. Z obou opisových dochování vykazuje stylistické známky kanceláře biskupské A, u C je na základě listin prokázat nedovedeme, tím však, že je opsáno ve FTB, se do okruhu kanceláře řadí. Z formy listinné do formulářové přešly jen čtyři listiny (A, B, C, E) v stejné podobě. Všude je více nebo méně krácena intitulace a formule závěrečná, včetně koroborace a data; vlastní jména jsou z větší části ponechána, v menší vynechána, nikde pak nejsou změněna. Odkaz v závěru FTB č. 145: „Nulli ergo ut supra usque: In cuius rei etc.“ se vztahuje na číslo předchozí (144); tam však neodpovídá přesně textu listiny, neboť sankce: „Si quis autem contrarium attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum Witi, Wenceslay, Adalberti martyrum ac aliorum sanctorum omnium se noverit incursum et transeat cum Datan et Abyron et cum Juda, traditore Domini, ac cum eis, qui dixerunt domino deo: Recede a nobis, sentenciam tuarum nolumus viarum“ v listině končí slovem „incursum“. Samo o sobě však toto konstatování nemůže přinést asi žádný podnět k řešení problému, poněvadž pasáž, o níž v obou případech jde, je zcela obecná, a proto ve FTB na jejím přesném zachycení nezáleželo.

Výjimku tvoří jen D. Již z edice Novákovy jsou patrný rozdílnosti mezi dochováním listinným a formulářovým. Poněvadž však na jejím základě je dosti nesporné si získat přesný obraz obou znění a poněvadž na druhé straně pro posouzení vzniku formuláře je právě tento případ svou výjimečností nesporně důležitý, považuji za užitečné uvést obě znění v juxtaopozici:

LISTINA

FTB

Thobias, dei gratia Pragensis episcopus,
universis presentes litteras inspecturis sa-
ludem in Domino sempiternam.

Que decorem cuiuslibet domus dei et precipue Pragensis ecclesie, matris et domine nostre, respiciunt commodum et honorem, tanto efficacius providere volentes, quanto magis ea ad salutem pertinent animarum. Noverit igitur universitas vestra, quod honorabiles viri domini Wlricus prepositus, magister Gregorius decanus totumque Pragensis ecclesie nostre capitulum ordinacionem et disposicionem nec non collacionem ville Polurad, quam nobilis vir Bohuslaus bone memorie quondam dictus de Hora site prope Hradek

iamdicte Pragensi ecclesie ad nostram instanciam in testamento suo reliquit cum omnibus suis pertinenciis et iuribus pietatis intuitu et donavit, per ipsum dominum Wlricum prepositum et Johannem scolasticum ex parte capituli od hoc nuncios specialiter deputatos nostre voluntatis arbitrio commiserunt integraliter et ex toto. Nos autem condicionem decanatus ipsius Pragensis ecclesie volentes facere meliorem, ut maioribus redditibus habundaret et magister Gregorius, ad presens in eadem ecclesia decanus, et quilibet successor suus, qui pro tempore fuerit, eo honestius et utilius eidem valeat ecclesie deservire, auctoritate a predictis preposito, decano et capitulo nobis concessa ac ea, qua fungimur, supradictam villam ipsi decanatu in perpetuum taliter duximus unendam, quod videlicet predictus magister G. nunc decanus et quilibet successor eius, qui post ipsum fuerit, anniversarium diem memorati Bohuslai dando prandium dominis vicariis, pauperibus et servitoribus ecclesie pro anima eius cum candelis et offertorio iuxta antiquam consuetudinem ecclesie annis singulis eternaliter peragere tenetur, universos predictae ville redditus et proventus, qui supererunt, ad alios usus proprios liberaliter convertendo.

Ut autem hec nostra ordinacio rationalis facta modo legitimo atque iusto perpetuis temporibus inconulse robor obtineat perpetue firmitatis, quodque prefatus anniversarius dies nobilis supradicti in exemplar aliorum fidelium, prout expressum est superius, in predicta Pragensi ecclesia quolibet anno in posterum, sicut debet, efficaciter peragatur, contra magistrum Gregorium, decanum nunc presentem, in iamdicta Pragensi ecclesia et quemlibet successorem eius, si predicta cum effectu non curaverint adimplere, excommunicationis sententiam

Que decorem cuiuslibet domus dei et precipue sancte Pragensis ecclesie nostre respiciunt commodum et honorem, tanto efficacius providere volentes, quanto magis ea ad salutem pertinent animarum. Noverit igitur universitas vestra, quod nos de comuni consensu et unanimi voluntate honorabilium virorum domini Wl. prepositi, magistri G. decani ac totius eiusdem Pragensis nostre ecclesie capituli villam Poludrat, quam nobilis vir R. bone memorie quondam dictus de Hora, sitam prope et inter Zahorzie, Pouoci, Leua, Brazdim, villas provincie, que Moziryeche vulgariter appellatur, non longe de Costelec atque Hradecz, iamdicte Pragensis ecclesie ad nostram instanciam in testamento suo reliquit cum omnibus suis pertinenciis et iuribus pietatis intuitu et donavit

decanatu ipsius Pragensis ecclesie, ut maioribus redditibus habundaret et magister G., ad presens in eadem ecclesia decanus, et quilibet successor suus, qui pro tempore fuerit, eo honestius et utilius eidem possit ecclesie deservire, auctoritate a predictis preposito, decano et capitulo nobis concessa ac ea, qua fungimur, imperpetuum annectentes et ipsius decanatus prioribus redditibus tenore presencium taliter unientes, quod videlicet predictus magister G. decanus et quilibet successor eius, qui post ipsum fuerit, anniversarium diem memorati R. dando solempne prandium dominis et pauperibus

pro anima eius cum candelis et offer(torio) iuxta consuetudinem ecclesie annis singulis eternaliter peragere teneatur, universos predictae ville redditus et proventus ad alios usus proprios liberaliter convertendo.

Ut autem hec nostra racionalis ordinacio et salubris facta modo legitimo atque iusto perpetuis temporibus inconulse robor obtineat perpetue firmitatis, quodque prefatus anniversarius dies nobilis supradicti, prout expressum est superius, in predicta Pragensi ecclesia quolibet anno in posterum, sicut decet, efficaciter peragatur, contra magistrum G., decanum nunc presentem, in iamdicta Pragensi ecclesia et quemlibet successorem eius, si predicta cum effectu non curaverint adimplere, excommunicationis sententiam eznunc

exnunc prout extunc proferimus in hiis scriptis, quam se, si predicta non adimpleverint, ipso facto noverint incurrisse. In cuius rei testimonium presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum Prage et actum anno Domini M^oCC^oLXXXX^o, II idus februarii, pontificatus vero nostri anno undecimo, indicionis tercię.

prout extunc proferimus in hiis scriptis.

In cuius rei etc.

Srovnání obou textů ukazuje preciznost textu prvního (listinného) proti ne dosti jasnému textu druhému (formulářovému), kde proto, že v dispozici není určité sloveso, nelze ani přesně vystihnout pravý obsah právního aktu.¹³ Naproti tomu musí tu však překvapit velmi podrobná lokace jmenované vsi, která v listině chybí. J. B. Novák toto dvojí zachycení téhož právního činu vysvětlil dvojím koncipováním listiny; avšak je nutno se ptát, za jakých okolností k němu došlo. Postavíme-li se na stanovisko, že formulářové znění bylo prvotní, že však nevystihovalo podstatu věci, a proto bylo překomponováno na znění druhé, pak musíme také vysvětlit, proč do FTB bylo vzato znění horší. Nasnadě by bylo vysvětlení: FTB byl zhotoven na základě konceptů listin, v prvých čtyřech případech se koncept s originálem shodoval, v tomto jediném případě pak byl koncept uznán za nevyhovující, a proto byl opraven na dochovanou listinu. Toto vysvětlení, i když se zdá dosti pravděpodobné, přece jen nepovažují za uspokojivé. Předpokládá totiž nijak nedoloženou, a zatím se zdá i nedoložitelnou, existenci konceptů. Kdyby koncepty v kanceláři pražských biskupů vskutku existovaly, pak by nepochybně původce FTB opsal do něho skutečných listin mnohem větší počet, než jak se stalo.

Jiné řešení se však nabízí, uvědomíme-li si tyto okolnosti: 1. Listina D je určena pražskému kostelu. 2. Její písař a patrně i stylizátor je totožný s tím, kdo psal marginální přípisky a aktové záznamy do urbáře pražského biskupství (T 1).¹⁴ 3. V době vydání listiny vznikají v biskupské kanceláři knihy, resp. záznamy, kladoucí důraz na soupis pozemkové držby pražského biskupství. Je proto zcela možné vidět ve formulářovém znění jeden z takových zápisů, které zřejmě kancelářský písař T 1¹⁵ prováděl do dříve již vzniklého urbáře. Z tohoto hlediska vysvětlíme nejen to, co jsme již uvedli o obsahu, ale též to, že formulářové znění neobsahuje intitulaci, takže není zřejmé o čí listinu jde, ač v ostatních formulářích FTB v převážné většině intitulace bývá. Předpokládaný záznam byl pro kancelář, resp. pro biskupa, důležitější, a proto mu byla dána přednost při zápisu do FTB před listinou, která přesným vymezením účasti biskupa a děkana byla naproti tomu cennější pro kapitolu.

Proti této domněnce musí pozorný čtenář poukázat na listinu biskupa Mikuláše, kterou jsme uvedli jako první a kterou nesmíme nyní pominout. Její výskyt ve FTB by sice opět zdánlivě podporoval teorii o konceptech, avšak i tu je možné doložit s dosti jistou pravděpodobností, že z konceptu opsána nebyla, nýbrž z originálu, který se dostal do kanceláře v době, kdy byla vydána listina B, tedy počátkem r. 1288. Tehdy tam totiž musela být k dispozici také dnes v originále dochovaná listina Václava II., vydaná 20. června 1286,¹⁶ zařazená do FTB pod č. 147, která podpořila vydání B.¹⁷ Zda byla vskutku také předložena v originále i další listina Václava II., dnes ztracená, na kostely v Řevnicích, Václavících a v Živhošti, která je zachycena ve FTB pod č. 148 a která snad podnítila vydání

listiny Tobiášovy, rovněž nedochované, uvedené ve FTB pod č. 144, není zatím bezpečně prokázané. Nebyla dosud provedena kritika této domnělé listiny Václavovy, a v Tobiášově listině smyšlená ves Hononice nabádá k opatrnosti. Pro existenci obou kusů však mluví to, že aspoň částečným potvrzením darování Václava I., na něž se č. 148 odvolává, je listina Mikulášova. Upozornil na to již J. B. Novák, netušil však, že její obsah je skryt pod č. 146. Značnou důvěryhodnost budí i jednota, kterou tvoří všech pět křížovníckých kusů (č. 144–148), která byla také dodržována ve všech ostatních redakcích této formulářové sbírky, jak v rukopise vídeňském, tak wilheringském i kapitulním J 40^b. Byl to celek, který patrně s ostatními výše dotčenými listinami (A–E) sloužil původci FTB za základ a který je proto třeba považovat za jádro FTB, vzniklé mezi lety 1288–1290. Původce tohoto jádra a tím i FTB je nepochybně nutno ztotožnit s písařem T 1; není asi náhodou, že i jeho činnost v kanceláři biskupa Tobiáše končí r. 1290.¹⁸

Současně s tímto zjištěním se naskytá základní otázka, proč toto jádro vzniklo. Posuzováno izolovaně, tak jak se je podařilo odhalit, dělá dojem registra. Že o registrum však nešlo, vyplývá z jeho dalšího vývoje. Zjistit, zda a do jaké míry byl tento vývoj dále závislý na činnosti kanceláře, či zda šlo o podnik ryze soukromý, je úkolem dalšího zkoumání.

Jeho směr je dán poznatkem, že dva kusy tohoto jádra, totiž č. 144 a 185, které spolu souvisejí i věcně, vykazují zřejmě jisté shody stylistické, charakterizované především shodně znějící arengou „Cum a nobis petitur“. Je to sice známá arenga listů papežských, tu je však osobitě překomponována a rozšířena,¹⁹ zní:

Cum a nobis petitur, quod iustum est, tam vigor iuris quam ordo postulat rationis, ut id ad exaudicionis gratiam favorabiliter admittamus. Pie namque et iuste postulacio voluntatis effectum debet prosequente compleri, ut et devocionis sinceritas laudabiliter enitescat et utilitas postulata vires indubitanter assumat.

U obou kusů je stejná i promulgace a také dispozice sleduje s příslušnými změnami též myšlenkový, věcný i slovní sled. Závěr pak, tvořený opět ze známých formulí písemností papežských „Nulli ergo“ a „Si quis autem“ je v obou listinách též, přízpusobený ovšem domácím poměrům. Tato shoda sama o sobě nepřekvapuje, poněvadž obě písemnosti jsou bezpochyby dílem téhož notáře a vznikly v poměrně krátkém časovém rozmezí.

Jdeme-li však po stopě arengy „Cum a nobis petitur“ časově kupředu i zpět, dojdeme k těmto cenným výsledkům: Touž arengu vykazuje dále FTB č. 24, čtyři listiny biskupa Jana III. v tomto chronologickém pořadí: 1266, prosince 31. Praha, 1271, října 20. Praha, 1274, ledna 2. Štěpánov, 1274, července 9. Počedělice a listina biskupa Tobiáše z 8. srpna 1286, Praha.²⁰

Formulář č. 24 se týká ustanovení faráře, od shora dotčených listin či formulářů se liší tím, že je prostší; z arengy je vzata pouze první část po slova „admittamus“, promulgace zní poněkud jinak, dispozice je rovněž velmi prostá.²¹ Koroborace je vypsána, datum vynecháno. Proti formulářům, s nimiž jsme se právě seznámili, uvádí jen velmi málo jmen, mimo jméno vydavatele, biskupa Tobiáše, jen začáteční písmeno jména šlechtice, na jehož prezentaci je jmenován farář na neuvedené místo. To, že patronem nejmenovaného kostela je šlechtic, zasluhuje již tady

naši pozornosti. Není to sice kritérium pro stanovení původu formuláře, avšak přece jenom bez významu pro ně není.

Jmenování plebána je obsahem i dvou listin Janových (z 2. ledna a z 9. července 1274). Obě jsou dochovány v originále a jsou psány touž rukou písařem, který jako jediný se uplatnil v Janově kanceláři a kterého s největší pravděpodobností můžeme ztotožnit s jeho notářem Petrem. V úvodních partiích odpovídají zcela č. 24, počínajíc dispozicí, i když v podstatě sled slov dodržují, přece jenom jej nesledují zcela přesně. Další dvě listiny Janovy psané rovněž notářem Petrem jsou již mnohem méně slovně závislé na kterémkoli zde citovaném formuláři. Souvisí to patrně s tím, že obsahově jsou velmi specifické. První, v níž se upravuje vztah mezi pražským kostelem a břevnovským klášteřem v souvislosti se svátkem Mláďátek, je aspoň stavebně dosti blízká č. 185.²² Druhou potvrdil biskup vyšebrodskému klášteři dotaci kostela v Rožmberku, kterou učinili dědicové Vokovi.²³ Listina Tobiášova potvrzuje dar klášteři sv. Tomáše.²⁴ Je sice stylisticky dosti odlišná, přece však aspoň znění arengy ponechává v podobě FTB č. 24.

Byla tedy arenga „Cum a nobis“ pevným stylizačním prvkem již v kanceláři Janově. Užívalo se jí v listinách ve věcech církevních, především na potvrzení plebána. Zůstala trvalým stylistickým majetkem v biskupské kanceláři a její ohlas se dostal v nejběžnější formě (pro jmenování plebána) do FTB.

Stejně tak jako s touto arengou je tomu i s dalšími arengami, které jsou součástí listin a formulářů shora uvedených. FTB č. 132 a listina Tobiášova (A) má arengu tohoto znění:

Pie postulacio voluntatis effectu debet prosequente compleri, ut et devocionis sinceritas laudabiliter enitescat et utilitas postulata vires indubitanter assumat.

Tato arenga se sice nevyskytne v žádném čísle FTB, avšak užívalo se jí opět v listinách Janových. Čteme ji dokonce v jedné z jeho prvních listin, již biskup potvrzuje 1. června 1259 vyšebrodskému klášteři jeho založení. Listina je rovněž kancelářského původu.²⁵ Téže arengy pak bylo užito v další listině na založení špitálu v Úpě a jeho podřízení zderazskému klášteři z 3. dubna 1260; listina bohužel není dochována v originále, ale nebude možno pochybovat o ní za těchto uvedených okolností, že vznikla v kanceláři.²⁶ Avšak ani tu ještě výskyt arengy nekončí. Ta je znovu součástí listiny z 16. dubna 1267, kterou biskup Jan potvrdzoval žďárskému klášteři Smilem z Lichtenburka učiněné darování kaple v Chotěboři.²⁷ Všechny tyto listiny vykazují mimo arengu i jiné shody, které lze ovšem vysvětlit působením téhož písaře a notáře. Jak se nakonec dostaly až do FTB, můžeme nastinit teprve po dalším zkoumání.

Poslední listina, v níž mimo arengu je shod mnohem méně, je protekční listina Janova z 29. března 1275.²⁸ Tím, že je jí dán jiný obsah, je její závislost na ostatních listinách i na domnělém formuláři Janově menší. Zdá se, že pro tento druh právního činu zvláštní formulář charakterizovaný jistým typem arengy vytvořen nebyl, neboť druhá protekční listina Janova, kterou známe a která je napsána rovněž notářem Petrem, z 3. února 1271,²⁹ je sice s listinou kladskou v dispozici stylisticky velmi shodná, má však arengu zcela neznámou, která jen svým závěrem svědčí o tom, že vznikla v kanceláři Janově, a tedy zásluhou notáře Petra.³⁰

Konečně i arenga z FTB č. 145 a z listiny s ním korespondující (B):

Incumbit nobis ex debito potificalis officii, ut iusta petencium desideriis audienciam cum efficacia prebeamus, presertim cum eorum vota et puritas adiuvat et iuris explorati veritas non relinquit

má svého předchůdce v listině Janově. Tentokrát je to listina pro Německé rytíře ze 14. března 1267,³¹ která věcně s č. 145 souvisí jen potud, že jde mimo jiné také o potvrzení patronátního práva. Oba kusy mají společnou vskutku jen arengu, mimo to je ještě dlužno podotknout, že listina Janova tentokráte nebyla napsána notářem Petrem a že ji tedy graficky není možno zařadit vznikem do kanceláře. Stylisticky by mohla, již vzhledem k uvedeně arenze, za kancelářské vyhotovení být považována. Arenga „Incumbit“ je však ještě v jedné listině Tobiášově, v poslední, která byla napsána písařem T 1. Je z 20. března 1290³² a je stejně tak jako shora uvedená listina téhož data (E) určena vyšebrodskému klášteru. Kdyby jádro FTB bylo bývalo zhotoveno k účelům evidenčním, jistě by do něho náležela v plném znění. To, že byla v něm vynechána, lze odůvodnit jen tím, že nepřinesla nic nového po stránce stylistické, neboť je silně závislá jak na č. 145 (B), tak na č. 185 (E).

Závěr právě provedeného zkoumání má tedy nečekaně kladný výsledek. Ukazuje se, že všechny typy areng, které se vyskytly v kusech, jež považujeme za jádro FTB (listina C — FTB č. 140 arengu nemá), měly svůj základ v písemnostech vzešlých z kanceláře Janovy, kde už ve většině případů byly spojeny s jistým typem písemností charakterizovaných svým obsahem.

Tímto výsledkem nejsou ovšem naše možnosti poznání vztahu mezi listinami Janovými a FTB ještě uzavřeny. Zbývají ke srovnání ostatní listiny tohoto biskupa, zvláště pak ty, které vyhotovil notář Petr. Práce, která nás na tomto úseku čeká, bude snad poněkud jednotvárná, její výsledky přes veškerou snahu nemohou být zcela úplné. Tam, kde texty listin začínají arengami nebo aspoň typickými promulgacemi, je orientace ve FTB poměrně snadná. Avšak právě tyto typy listin počaly během Janova pontifikátu silně ustupovat v duchu obecného vývoje typům prostým. Tu pak spočívá srovnání jen na velmi stereotypních promulgacích a na dispozicích. Lze proto snadno některou menší souvislost přehlédnout, na druhé straně však lze uvést jako souvislost i zjev zcela obecný a nepodstatný. Přesto je toto srovnání bezpodmínečně nutné, a proto nemůže být opomenuto.

Při sledování těchto vzájemných souvislostí vyjdeme od typů kusů s arengami, respektive s typickými promulgacemi, které zahajují vlastní text listin bez arengy. V listinách Janových se setkáme s těmito pěti typy, které obsahuje také FTB:

1. Arenga

Ne rerum gestarum memoria deperiret, inventum est scripture testimoniun, per quam contractus legitimi ad cautelam presencium et futurorum memoriam perhennentur

je doložena ve dvou listinách Janových (z 28. května a z 3. srpna 1268),³³ psaných Petrem a ve FTB v č. 156. Její základní myšlenka, že mají být zabezpečeny listinou „contractus legitimi“ dává tušit, že obsahem jejich budou právní činy týkající se temporálií. V první listině, určené klášteru plaskému, jde o prodej, v druhé pro pražský kostel o směnu, odpovídající formulář ovšem zachycuje pokročilejší stadium hospodaření — lokaci. V dalších formulích lze pozorovat nepatrný vývoj ke znění FTB. Plaská listina začíná invokací „In nomine sancte et individue trinitatis amen“, po ní následuje uvedená arenga, za ní promulgace:

„Noverint igitur universi tam presentes quam posteri, quod . . .“ a teprve pak intitulace: „nos Johannes, Pragensis episcopus XXIII.“ a vlastní text se závěrečnými formullemi. Druhou listinu (pro kostel pražský) zahajuje již invocace „In nomine Domini amen“, po ní následuje intitulace se zvěčňovací formulí „omnibus in perpetuum“; arenga je táz jako v plaské, promulgate bez „universi“, jinak táz. FTB odpovídá po arengu listině pražského kostela, arenga je v podstatě táz, pouze mezi závěrečná slova „memoriam perhennentur“ je vloženo „ut convenit“. Promulgate zní jinak: „Noverit igitur tam presens etas quam successiva posteritas futurorum, quod . . .“ V dalším shody již pochopitelně být nemohou.³⁴

2. Arenga

Vite perhennis gloria, qua mira benignitas conditoris omnium beatam coronat aciem civium superorum, a redemptis precio sanguinis fusi de precioso corpore redemptoris meritorum debet acquiri virtute, inter que illud pregrande dinoscitur, quod ubique et maxime in sanctorum ecclesiis et locis religiosis maiestas altissimi collaudetur

je součástí odpustkové listiny Janovy pro klášter pohledský z 13. července 1268, psané Petrem.³⁵ Ve FTB č. 20 zahajuje tato arenga rovněž odpustkový formulář, který ještě i v dalším se silně shoduje s naší listinou. Tyto shody však není zajisté nutné uvádět, poněvadž vycházejí z papežského formuláře.³⁶ Ve FTB již dále arenga uvedena není.

3. Arenga

Cum eternorum intuitu ea seminare debeamus in terris, que reddente Domino cum multiplicato fructu recolligere valeamus in celis, firmam spem fiduciamque tenentes, quam, qui parce seminat, parce et metet et, qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet vitam in posterum sempiternam

je rovněž v odpustkové listině Janově ze 27. září 1270 pro klášter zderazský,³⁷ není však psána notářem Petrem. Také její protějšek ve FTB č. 9³⁸ není doslovně převzetí, nýbrž po slovech „que reddente Domino“ následuje „cum fructu multiplici iuxta dictum apostoli recolligere valeamus in celis“. V dalším pak navazuje listina na předchozí pohledskou, resp. na č. 20, kdežto FTB č. 9 vykazuje dále jen značně porušený text, jak uvádí J. B. Novák.³⁹

4. Velmi stručná arenga

Devocionem vestram quasi per premia salubriter invitare volentes, omnibus vobis vere penitentibus . . .

uvádí další odpustkovou listinu, která byla vydána bavorskému klášteru v Reitenhaslachu 14. března 1275 a která byla opět psána Petrem.⁴⁰ Ve FTB pod č. 8 je její znění podstatně rozšířeno; za „volentes“ následuje

ut per hoc salutis animarum vestrarum propensius augeatur effectus ad vite eterne gaudia promerenda, indulgencias . . .

Stejně tak vyznívá arenga i ve FTB č. 274, které je doplňkem v edici Novákové z mnichovského rukopisu.

5. Spíše promulgate než arenga

Miramur de tue devocionis providencia, quod

je v listině nebo lépe v mandátu pro kladského děkana ze 7. února 1274;⁴¹ v mandátech podobného (kárného) charakteru pak také ve FTB v č. 75 a 237. Zřejmě tu jde o vliv církevního formuláře citačního,⁴² který z prostého „Miramur, quod“ byl změněn do podoby shora uvedené, v jednotlivostech pak upraven na „Miramur de vestre circumspeccionis providencia“ (FTB č. 75), respektive „Miramur de vestre discrecionis providencia“ (FTB č. 237).

V listinách Janových bez arengy je ovšem záchytných bodů jen velmi málo, ať postupujeme podle incipitů listin nebo podle jejich věcného charakteru. Na základě prvního hlediska lze uvést s jistými rozpaky listinu ze 14. června 1269⁴³ psanou Petrem, vydanou ve sporu o desátky mezi brodskými měšťany a boleslavskou kapitulou. Obsah je natolik speciální, že není naděje na jeho ohlas ve FTB, kde jsme zatím postihli shody jen v případech velmi všeobecných. Přesto snad je třeba poukázat na to, že úvodní formule „omnibus (universis) presentem literam inspecturis salutem in Domino (sempiternam). Noveritis, quod“ jsou tytéž jako v č. 212. Podobný případ je i v listině z 10. října 1273⁴⁴ opět Petrem psané, v níž biskup Jan dosvědčuje vyšehradské kapitule její bezprostřední podřízenost papežské kurii. Začíná slovy „Noverint universi presentes litteras inspecturi, quod nos . . .“ Stejně tak je uvozen i FTB č. 4, jehož nadpis uvádí, že následuje „littera testimonialis“, tedy jsou tu i jakési souvislosti věcné, ovšem velmi široce pojaté.

Jen podle obsahu je se možno zachytit ve dvou případech. Jde již podruhé o jmenování plebána. První případ je listina z 25. ledna 1269⁴⁵ adresovaná přímo plebánu Janovi. Je v ní potvrzován ke kostelu v Ostrově na prezentaci valdsaského opata, jehož klášteru tam náleželo patronátní právo. U listiny bychom na základě toho, co bylo výše řečeno, čekali arengu „Cum a nobis“. Jestliže tu není, je to jen důkazem, že v kanceláři Janově neexistoval pro týž věcný druh listiny jen jeden závazný typ stylizace, nýbrž že možnost variací nebyla vyloučena. Podobný formulář ve FTB není, lze jej uvést jen ve volnou souvislost v dispozici s č. 214. Tu je pro formulář typická změna prezentujícího činitele, jímž je šlechtic, v dalším prostém textu jsou společné jen velmi obecné obraty: „in qua . . . ius obtinet patronatus“ a „auctoritate, qua fungimur“. Případ je uváděn jen pro úplnost; je zřejmé, že podklad k jakýmkoli závěrům poskytnout nemůže.

Důležitější však je případ druhý. Listina Janova z 9. března 1272 ustanovuje opět plebána — Jindřicha z řádu Německých rytířů — ke kostelu sv. Benedikta v Praze.⁴⁶ Originál listiny uložený kdysi v archivu drážďanském se během poslední války ztratil,⁴⁷ lze však s velkou pravděpodobností předpokládat, že i on byl psán notářem Petrem.⁴⁸ Je zcela nepochybné, že listinu je třeba uvést v souvislost s FTB č. 2. Z poznámky Novákovy je pak patrné, že jej zachycuje i formulář Zdeňka z Třebíče pod č. 182. Všechny tři kusy zasluhují, aby byly uvedeny v plném znění.

L	Zd. z Tř.	FTB
Johannes, dei gracia Pragensis episcopus, universis presentes	(T) hobias, dei gracia Pragensis episcopus, omnibus presentes	Th(obias), dei gracia Pragensis episcopus, universis presentes litteras

litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam.

Noveritis, quod nos precordialis domini nostri Ottacari . . .

litteras regio anulo signatas recepimus in hec verba:

Reverendo in Christo patri, domino Johanni, episcopo Pragensi, O., dei gracia Boemie rex . . . paratam ad beneplacita voluntatem.

Significaverunt nobis . . .

Cum igitur iuste petencium desideriis dignum sit favorem benivolum impertiri et vota, que a rationis

nan discordant, effectu prosequente complere, nos . . . cupientes predicti domini regis preces premissas, cum sint rationabiles et honeste, effectui debito mancipare, honesto viro fratri

Henrico presbytero, exhibitori presencium, supradicte ecclesie sancti Benedicti liberaliter et canonicè spiritualia iura concessimus, instituentes ipsum in eadem ecclesia plebanum legitimum et rectorem ac eam sibi auctoritate, qua fungimur, confirmantes.

In cuius rei testimonium . . .

litteras inspecturis salutem et sinceram in Domino caritatem.

Noveritis, quod nos precordialis domini nostri Wenzelzlay . . . litteras

recepimus in

hec verba:

Reverendo in Christo patri, domino Th. venerabili Pragensis ecclesie episcopo, W., dei gracia rex Boemie etc. salutem et paratam ad ipsius beneplacita voluntatem.

Paternitati vestre etc.

Cum igitur iuste petencium desideriis favorem

debeamus benivolum impertiri et vota, que a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere,

peticiones predicti domini nostri circa premissa prompto animo, prout convenit, exsequentes

prefato

H. clerico, exhibitori presencium pretactam ecclesiam de Gentz cum omnibus suis pertinentiis

auctoritate, qua fungimur, confirmamus et in eadem ecclesia de spiritualibus investimus.

In cuius rei testimonium etc.

inspecturis salutem in Domino.

Noveritis nos illustris domini nostri W. regis . . . recepisse litteras eius insignatas anulo in

hec verba:

Reverendo etc.

Cupientes igitur preces ipsius domini nostri regis, cum sint pie, rationabiles et honeste, effectui debito mancipare,

H. clericum

supradictum in prefata ecclesia de Cozlan

rectorem institutum legitimum et plebanum, confirmantes eam sibi cum omnibus suis pertinentiis et animarum curam et regimen, prout ad nostrum spectat officium, committentes.

In cuius rei etc.

Janova listina byla základem, z něhož byly zcela nezávisle vytvořeny dva odlišné formuláře na jméno Tobiášovo, první (Jindřich Vlach) závislejší, druhý (FTB) podstatně zkrácenejší. Ve FTB zacházel se základní listinou její upravené jinak, než činil T 1 při tvoření jeho jádra. Neopsal listinu doslova, převedl ji do své současnosti, proto musel změnit jméno biskupa i krále, jméno místní změnil zcela a jméno plebána uvedl jen siglou. Lze zajisté soudit, že podobným způsobem vznikly i ostatní výše dotčené formuláře (č. 4, 8, 9, 20, 75, 156, 212, 214, 237, 274) na základě původních listin Janových, ovšem až v době pontifikátu Tobiášova. Jejich cena jako historického pramene je ovšem na rozdíl od formulářů, které můžeme přičíst k jádru FTB, velmi malá.

Takto se zároveň dostáváme k druhé základní otázce: jakým způsobem a v jaké podobě se dostaly do rukou původci FTB tyto, případně jiné listiny biskupa Jana. Prostředkujícím místem tu byla beze sporu biskupská kancelář, neboť až na jednu výjimku, jak bylo shora ukázáno, všechny listiny Janovy, které tu přicházejí v úvahu, psal notář Petr.⁴⁹ Vše, co právě vyplynulo ze srovnání listin Janových a FTB, ukazuje na to, že již notář Petr vytvořil za své činnosti v kanceláři nějaký

soupis jednak celých listin, jednak patrně jejich základních formulí. Máme tento soupis pokládat za předchůdce FTB? Do jisté míry ano, aspoň v tom smyslu, že některé listiny, které kancelář Janova vyhotovila, v něm byly opsány doslova. Zároveň však musíme zdůraznit, že tohoto soupisu se patrně skutečně užívalo jako kancelářské knihy; jednotlivé formule (především arengy) byly notářem Petrem vytvořeny na základě areng užívaných jak v kanceláři papežské tak i v jiných kancelářích biskupských a známých z různých formulářových sbírek jiných.⁵⁰ Proti FTB byly sem zaneseny formule pro nejběžnější typy písemností, ať již z okruhu působnosti v záležitostech církevních (odpustky, jmenování farářů, potvrzování patronátních práv atd.) či světských (různé změny půdy). Tato jednoduchá kancelářská kniha přešla s největší pravděpodobností do kanceláře Tobiášovy. Původce FTB (zda sám T 1 či někdo jiný, říci zatím nelze) z ní některé kusy převzal ne však v původní podobě, nýbrž podle svého je upravil a tím FTB rozšířil. Tímto způsobem tedy vznikla další část této formulářové sbírky.

Další otázka, která vyplývá z těchto závěrů, zní: Užívalo se dále v kanceláři pražských biskupů této kancelářské knihy Janovy či FTB? Na tuto otázku musí odpovědět především listiny biskupa Tobiáše. U nich je třeba řešit jednak jejich vztah k listinám biskupa Jana, jednak k FTB.

Doklad pro souvislost mezi listinou Janovou a Tobiášovou je jen jeden a ten je sporný. Jedna z prvních Janových listin je datována 23. května 1259 a potvrzuje dar kostelů Voka z Rožmberka vyšebrodskému klášteru.⁵¹ Vznikla v kanceláři biskupově, i když zatím nelze bezpečně říci, zda byla napsána notářem Petrem.⁵² Jí odpovídá také jedna z prvních listin biskupa Tobiáše z 10. července 1279, jíž je ustanoven Fridrich z Vratislavě plebánem v Budči.⁵³ Je psána písařem T 1. V obou listinách jde o užití arengy, jejíž incipit zní: „Iustis petencium desiderii.“ Avšak zatím co skladatel listiny Janovy tuto známou papežskou arengou upravil po svém:

Iustis petencium desiderii iustum est prebere assensum et vota, que a rationis tramite non discordant, complere effectu debito consequente,

T 1 převzal oficiální znění papežské bez jakékoliv úpravy.⁵⁴ Proto nemůžeme předpokládat stylistickou kontinuitu mezi listinou Janovou a Tobiášovou, kterou by snad mohla zprostředkovat kancelářská kniha nebo formulářová sbírka.

Přechodem mezi první skupinou, v níž jsme sledovali vztah listiny biskupa Jana na jedné straně a biskupa Tobiáše na straně druhé, a skupinou druhou, kde hodláme sledovat vztah mezi listinami Tobiášovými a FTB, jsou ty listiny Tobiášovy, které se shodují jak s listinami Janovými tak s FTB. To znamená, že se tu vrátíme k některým číslům FTB, respektive k arengám, které již známe z předchozích výkladů. Jsou to arengy uvedené výše pod č. 1 (Ne rerum gestarum) a č. 4 (Devocionem vestram).

První je v listině z 29. prosince 1292 pro templáře,⁵⁵ která graficky v kanceláři nevznikla, a v listině z 9. června 1293 pro Něm. rytíře, známé jen z opisu.⁵⁶ Arengy se však shodují s č. 156 pouze začátkem, jejich souvislost je nepochybně větší s arengou ve FTB č. 260, resp. 261, neboť první z nich zní:

*Ne rerum gestarum memoria per decursum temporis deperiret, sapientum introduxit auctoritas et consuetudo laudabilis aprobavit, ut ad eterne rei memoriam scripturarum testimonio perennetur.*⁵⁷

V těchto dvou číslech je vyjádřen týž právní čin: v prvním (č. 260) svatojiřská abatýše Anna s konventem pronajímá jisté vsi podkomořímu královskému Tobiašovi z Kamenice, v druhém (č. 261) pak opačně Tobiáš z Kamenice tyto vsi bere do nájmu. Mezi listinou Tobiášovou a oběma formuláři z FTB mimo arengu již není dalších souvislostí, ani jeden z těchto tří kusů neukazuje přímo na biskupskou kancelář. Formuláře budí pozornost také tím, že vzájemně mezi sebou korespondují, což je ve skutečném materiálu věc neobvyklá. Typické je pro ně opět to, že jednou ze zúčastněných stran je šlechtic. Ve skutečnosti však asi neexistovaly.

Přesto však musíme připustit, že aspoň listiny Tobiášovy zanechaly jistý ohlas v kanceláři, a to proto, že jejich arenga našla uplatnění v listinách biskupa Řehoře a Jana IV. Je vlastně jedinou ze zde dotčených areng, která se v listinách těchto pozdějších biskupů udržela. Hned jedna z prvních listin Řehořových z 11. června 1298 pro klášter sv. Anny v Praze⁵⁸ vznikla v kanceláři, je velmi silně závislá na nich nejen v arence, kterou mírně pozměňuje,⁵⁹ nýbrž i v promulgaci⁶⁰ a v dalším textu, neboť i ona potvrzuje patronátní právo. Poněvadž FTB formulář podobného znění neobsahuje, muselo jít prostředkování jiným směrem, stejně tak jako v dalších listinách biskupa Řehoře: v listině z 30. července 1298 a z 11. srpna téhož roku.⁶¹ Arenga je v obou poněkud přestylizována, avšak ve smyslu listiny pro Něm. rytíře.⁶² Zcela beze změny přebírá pak tuto novou arengu i s promulgací listina Jana IV. z 9. června 1303.⁶³ Domněnka o existenci kancelářské knihy je těmito listinami nesporně posílena, neboť prostředkování FTB je nutno zavrhnout. Zdá se, že od doby Jana III. se této knihy užívalo v kanceláři nepřetržitě; notáři a písaři nebyli nuceni se jí však otrocky přidržovat, kniha patrně neměla ustálenou podobu, jednotlivé kusy byly během doby měněny a doplňovány.

Druhá arenga společná listině Jana III. i FTB, totiž odpustková arenga „Devotionem vestram“ se vyskytuje v Tobiášově listině z 6. května 1291 pro pražské augustiniány.⁶⁴ Ta vznikla graficky u příjemce, stylisticky se ke kanceláři hlásí, neboť od formuláře užitého v listině biskupa Jana⁶⁵ se liší jen velmi málo,⁶⁶ takže je i ona (tak jako listina Janova) proti FTB č. 8 a 274 v podobě stručnější. I celý další text, i když je běžný, je bližší listině Janově. Je-li tedy mezi oběma listinami bližší vztah než mezi listinami a FTB, pak musel být zprostředkován jinak než prostřednictvím FTB.

Listiny biskupa Tobiáše s arengami nebo typickými promulgacemi, které nemůžeme vést zpět až na listiny Janovy, které se však přesto ozývají ve FTB, jsou také jenom dvě: první z 19. února 1285 pro daňové výběřčí ve prospěch břevnovského kláštera, druhá, odpustková, ze 27. října téhož roku pro špitál sv. Kateřiny v Bamberce.⁶⁷ První je v pravém smyslu mandát bez arengy,⁶⁸ jehož promulgace zní „Scire debetis“. Z indexu incipitů v edici FTB sice zjistíme, že několik kusů tam těmito slovy začíná (č. 63, 68, 152, 213, 271), všechny se týkají platů, i když rozličného charakteru. Listina Tobiášova se tedy k nim řadí, neboť zakazuje výběřčím, aby vymáhali desátky od lidí břevnovského kláštera, k žádnému číslu však nemá přímý vztah v tom smyslu, aby bylo možno stanovit, že některý z formulářů FTB byl zhotoven na jejím základě nebo naopak. Obsahově nejbližší je č. 213, v němž jde rovněž o placení církevního desátku. Toto č. 213 je opět typicky formulářové, neboť biskup se obrací na šlechtice, aby nezbraňovali svým poddaným platit desátek. Proto ani zde o přímé souvislosti listiny s FTB mluvit nelze.

Druhá listina ze 27. října 1285 naproti tomu sleduje FTB č. 17 poměrně dosti přesně.⁶⁹ Arengy v obou kusech jsou velmi blízké

T

Loca sanctorum omnium pia et prompta sunt devocione a Christi fidelibus veneranda, ut dum dei honoramus amicos, ipsi nos amabiles deo reddant et ipsorum quodam modo vendicantes patrociniū, quod merita nostra non obtinent, apud ipsum eorum mereamur intercessionibus obtinere.

Cupientes igitur...

FTB

Loca sanctorum omnium sunt pia et prompta devocione a Christi fidelibus veneranda, ut dum dei honoramus amicos, ipsi nos amabiles deo reddant, quod, que peccata nostra eorum prepediunt, apud ipsum eorum mereamur intercessionibus obtinere.

Cupientes igitur...

I v dalším se oba kusy podstatně sblíží. Bohužel listinu zatím nemáme ve fotokopii,⁷⁰ takže nelze určit, kde vznikla. Poněvadž T 1 již tehdy v kanceláři působil, není vyloučeno, že ji sám napsal. FTB však přímo na jejím základě vytvořen patrně nebyl; vzhledem k tomu, co jsme zjistili na počátku našeho zkoumání, musíme předpokládat, že v kladném případě byla by patrně listina do FTB opsána doslova a nikoliv se změněnými vlastními jmény. Formulářová specifičnost se jeví i v tom, že ves, jejímuž kostelu jsou přiznány odpustky, patřila šlechtici.

Ostatní arengy v listinách Tobiášových⁷¹ ohlas ve FTB nemají. Z jeho listin bez areng nás mohou zajímat již jen čtyři, spojené tematicky tím, že všechny znějí na ustanovení plebána. Jsou to: 1. 1281, září 29. Praha; 2. 1284, listopadu 20. Praha; 3. 1291, prosince 20. Praha; 4. 1293, srpna 6. Praha.⁷² Z nich první dosud neznáme v originále, ostatní tři jsou psány každá jinou rukou. Tím je také dáno, že každá z těchto listin zní poněkud jinak, celkem však lze na nich pozorovat velmi dobře vývoj listinného formuláře. Č. 1 je nejprimitivnější:

Noverint universi presentes litteras inspecturi, quod nos T... ad presentationem honorabilis viri... abbatis de Walshsaz... patroni ecclesie de Plana... Sifridum clericum... in plebanum ipsius ecclesie de iure vacantis tenore presentium duximus confirmandum; instituentes ipsum in eadem ecclesia rectorem legitimum et plebanum ac in ea sibi spiritualia porrigentes. In cuius rei testimonium et predicti plebani cautelam presentes litteras exinde sibi fieri fecimus, nostri sigilli munimine roboratas.

Souvislosti v ostatních třech listinách jsou mnohem markantnější, zvláště v dispozicích.

2

Thobias, dei gracia Pragensis episcopus. Universis presentes litteras inspecturis salutem in Domino sempiternam.

Noverit universitas vestra, quod ad petitionem et presentationem honorabilis viri... discretum virum... exhibitorum presentium in ecclesia de... in qua idem dominus abbas... ius obtinet patronatus, rectorem instituimus legiti-

3

Nos Thobias, dei gracia Pragensis episcopus. Notum esse volumus universis presentes litteras inspecturis,

quod nos ad petitionem et presentationem serenissime... honestum virum... exhibitorum presentium in ecclesia de... in qua eadem dominus... ius obtinet patronatus, rectorem instituimus legiti-

4

Nos Thobias, dei gracia Pragensis episcopus. Notum facimus universis presentem litteram inspecturis,

quod nos ad petitionem et presentationem honestorum virorum... fratrem... presentium exhibitorum in ecclesia... in qua idem honesti viri... ius obtinent patronatus, rectorem instituimus legiti-

timum et plebanum ipsamque sibi auctoritate, qua fungimur, cum omnibus suis pertinentiis confirmamus.

Ad hec scire debetis (následuje speciální ustanovení o desáticích).

In cuius rei testimonium istud scriptum fieri fecimus et sigilli nostri munimine roborari. Datum . . .

mum et plebanum, ipsam sibi cum omnibus suis pertinentiis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum ibidem, prout ad nostrum spectat officium, committentes.

In cuius rei testimonium presens scriptum feiri et sigilli nostri munimine fecimus communiri. Datum . . .

ttimum et plebanum, ipsam sibi cum omnibus suis pertinentiis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et curam ei animarum ibidem, prout ad nostrum spectat officium, committentes.

*In cuius rei testimonium presens scriptum fieri et sigilli nostri munimine fecimus communiri. Datum . . .*⁷³

I ve FTB existuje pět formulářů (č. 2, 4, 105, 214, 219), v nichž jde v podstatě v různých variacích o ustanovení plebána. Ani jeden z nich se nekryje s listinami Tobíášovými doslova, naproti tomu každý z nich vykazuje obraty, které se vyskytly v uvedených listinách. U některých z těchto formulářů (č. 2, 4, 214) bylo výše ukázáno, že navazují na listiny biskupa Jana III. Listinám Tobíášovým je nejbližší č. 214, které zachovává sled v první části s tím rozdílem, že je tu potvrzována fara, nikoli plebán, a že podle formulářového zvyku držitelem této fary je šlechtic.⁷⁴ Obrat „rectorem instituimus legitimum et plebanum“ je v č. 2 a 105. Toto číslo (105) odpovídá listinám v podstatě také celé až po slovo „committentes“; před vlastní text o ustanovení je navíc předsunuta narace, v níž se líčí, že biskup byl vyhledán poslem krále Václava a královnou Jitky, který mu tlumočil jejich prosby stran jmenování faráře. V č. 4 po úvodních slovech „ad petitionem . . .“ je vysvěcován biskupem podhájěn. Závěr listin se pak ozyvá v č. 219, kde je plebán ustanoven a potvrzen na biskupských statech. Je nápadné, jak formuláře jsou ve FTB rozptýleny, uvážíme-li, jak spolu věcně úzce souvisí.⁷⁵ Srovnáme-li je však vzájemně, seznáme, že se jeden od druhého liší v detailech, které ve skutečném materiálu nemají obdoby. Vznikly nepochybně na základě nějakého obecně užívaného formuláře, jehož ohlasem jsou také listiny biskupa Tobíáše. Tento obecný formulář byl opět s největší pravděpodobností součástí několikrát tu dotčené kancelářské knihy.

Jmenování plebána byl zřejmě právní čin zcela obvyklý, jehož zlistinění až do zavedení úředních knih bylo v biskupské kanceláři sice běžné, nikoli však asi obecné. Nelze žádným způsobem prokázat, že by všechna jmenování byla také zlistinována, i tu patrně hrál důležitou úlohu vztah patrona k procesu zlistinění, čili konkrétně řečeno: Listiny byly vyhotovovány převážně tehdy, byl-li patronem duchovní feudál; je totiž hodné pozoru, že všechny tyto jmenovací listiny jsou uloženy v archívech těchto duchovních patronů, a nikoli na příslušných farách.

Bylo-li jmenování plebánů věcí běžnou, musí nás zajímat, jak se projevil uvedený listinný formulář na toto jmenování v listinách Tobíášových nástupců. Biskup Řehoř vydal takovou listinu jen jednu 30. ledna 1298.⁷⁶ Poněvadž se v ní řeší zároveň spor o uprázdněnou faru, je její formulace zcela zvláštní, bez jakýchkoli ohlasů. Naproti tomu dvě listiny biskupa Jana IV., první pro křižovníky s červenou hvězdou na plebána v Kynšperku z 22. června 1307, druhá pro vyšehradskou kapitolu na plebána v Týně z 22. února 1308,⁷⁷ jsou svým formulářem naprosto shodné s listinou Tobíášovou č. 4. Jsou psány touž rukou, mohla tedy formulář zprostředkovat pouze biskupská kancelář s největší pravděpodobností prostřednictvím kancelářské knihy. Prostředníkem tu za žádných okolností nebyl FTB, mohlo však zasáhnout prostředí kláštera křižovníků s červenou hvězdou.

neboť jak Tobiášova listina č. 4, tak první listina Janova jsou jim určeny. Je možné, že tato skutečnost je zcela náhodná, přece musí však být vzata v počet, tím spíše, že, jak jsme shora poznali, i při tvoření jádra FTB v kanceláři Tobiášově byl soubor listin křížovníckých hlavní jeho součástí.⁷⁸ Nelze proto vyloučit, že mezi biskupskou kanceláří a tímto důležitým klášterem nějaký bližší vztah existoval.

Listinami na jmenování plebána naše zkoumání v této první pracovní etapě končí. Ostatní listiny Řehořovy s jiným obsahem, stejně tak jako listiny Jana IV. do r. 1310, s FTB nemají nic společného. Nebyly do něho pojaty ani v celém znění ani v jednotlivostech. Z toho lze soudit, že v době pontifikátu těchto dvou biskupů byl buď FTB kompletně hotov nebo že hotov sice nebyl, ale nebyl ani v kanceláři. Rozhodně se ho však v té době neužívalo jako kancelářské knihy, neboť na stylizaci listin těchto biskupů vliv neměl.

Shrňme-li dílčí výsledky, k nimž jsme v této studii dospěli, jeví se nám vztah mezi FTB a listinami pražských biskupů takto:

1. Ve FTB je několik listin pražských biskupů (především biskupa Tobiáše) v témž nebo velmi podobném znění, jaké vykazují skutečné listiny. Poněvadž jsou tam i listiny panovníkovy, z nichž jednu bylo možno postihnout v originále, lze uzavřít, že všechny tyto kusy byly do FTB opsány na základě skutečných listin, nikoli naopak, že by tyto listiny byly zhotoveny na základě FTB.

2. Největší stylistické shody v jednotlivých částech písemností se jeví mezi FTB na jedné straně a listinami Jana III. (předchůdce Tobiášova) na straně druhé. Proto musela být část FTB vytvořena na základě jiné sbírky, s největší pravděpodobností kancelářské knihy, která byla založena v kanceláři Jana III. jeho notářem Petrem.

3. Kancelářská kniha odlišná od FTB existovala ve formě velmi primitivní v kanceláři všech pražských biskupů druhé poloviny XIII. století počínajíc Janem III.

4. Vliv FTB v listinách nástupců Tobiáše z Bechyně se prokázat nedá.

Srovnání FTB s listinami pražských biskupů pozitivně ukázalo, čím FTB nebyl — nebyl totiž pomůckou, která by přímo sloužila ke skladbě listin v biskupské kanceláři, nebyl také úřední knihou, která by zachycovala listiny vydané v kanceláři.

Kdybychom se vrátili k těm pracím, na něž jsme upozornili úvodem, a především k práci Santifallerově, byli bychom překvapeni, jak často se výsledky srovnání FTB s biskupskými listinami shodují s tím, co bylo zjištěno o formulářové sbírce papežské ve vztahu k papežským privilegiím. Mohli bychom se tedy dát svést i Santifallerovými závěry a prohlásit FTB za „školní a kancelářskou knihu určenou pro vzdělávání kancelářského personálu“.⁷⁹ Byl by to však závěr nesporně ukvapený,⁸⁰ je ještě třeba mnoho vykonat, než bude možno vyslovit o FTB definitivní soud, který osvětlí konečně jeho společenskou funkci i jeho cenu jako historického pramene. Výsledky této studie, byť v jádře negativní, otevřely, jak doufám, cestu k jeho příštímu poznání pozitivnímu.

Poznámky

¹ L. Santifaller, *Die Verwendung des Liber Diurnus in den Privilegien der Päpste von den Anfängen bis zum Ende des 11. Jahrhunderts*, *MIÖG* XLIX (1935), str. 227 a násl. podává přehled a charakteristiku prací, týkajících se této formulářové sbírky.

² L. Santifaller, l. c., str. 229.

³ Poslední je práce R. Nového, *Listiny pražských biskupů XI.—XIV. století*, Acta Universitatis Carolinae 1960, Philologica et historica 5, str. 142 a násl.

⁴ Badatelům dosud ušel Vídeňský rukopis, viz Tabulae codicum manu scriptorum... in bibliotheca palatina Vindobonensi, nro 2512 (Philol. 412). Užila ho pouze Milena Procházková ve své netištěné diplomové práci, *K otázce formulářových sbírek pražských biskupů Tobiaše z Bechyně a Jana IV. z Dražic*, Brno 1956. Fotokopie tohoto rukopisu hlásičiho se graficky do první pol. XIV. stol. jsou uloženy ve sbírce Historického ústavu ČSAV.

⁵ Požadavek, aby i naše formulářové sbírky byly řešeny diplomaticky, vznesl již několikrát prof. Šebánek. Viz např. J. Šebánek — S. Dušková — S. Dušková, *Česká listina doby přemyslovské*. Úvod. Sborník archivních prací VI (1956), str. 138.

⁶ I při pracích na papežském formuláři LD se vycházelo z tohoto hlediska. Viz výše citovanou práci L. Santifallera.

⁷ To, co praví Nový, l. c., str. 146, je poněkud ukvapené.

⁸ J. Šebánek — S. Dušková, *Panovníká a biskupská listina v českém státě doby Václava I.*, Rozpravy ČSAV 1961, seš. 4, roč. 71, str. 106 a násl.

⁹ J. B. Novák, *Formulář biskupa Tobiaše z Bechyně (1279—1296)*, Historický archiv č. 22. Praha 1903.

¹⁰ Reg. II, č. 140.

¹¹ Nový, l. c., str. 58 na tuto shodu správně upozornil, omylem však uvedl FTB č. 147.

¹² A. Reg II, č. 1432; B. Reg 0, orig. USA; C. Reg II, č. 1438; D. Reg II, č. 1491; E. Reg II, č. 1495; o všech souvislostech mimo B věděl již J. B. Novák; jen mimochodem podotýkám, že druhý opis listiny C v kladrubském kopiáři (fol. 100^v) má datum 13. března.

¹³ Vycházím jen z textu edice.

¹⁴ R. Nový, *Nejstarší český urbář z let 1283—1284*, ČSČH VIII (1960), str. 211 a násl.

¹⁵ Užívám označení, kterého Nový užil v *Nejstarším urbáři*.

¹⁶ Reg II, č. 1386; souvislosti poznal již J. B. Novák; dodávám jen, že listina Václavova je kancelářského původu.

¹⁷ Vztah mezi FTB a listinou vystihuje edice; doplňuji jen, že listina nemá zvětšovací formulí „omnibus imperpetuum“.

¹⁸ Nový v obou pracích se mylí v identifikaci rukou. Z 13 listin uvedených v Nejstarším urbáři, str. 211, pozn. 11 jsou touž rukou psány pouze tyto: 10. VII. 1279, Reg II, č. 1286, 1293, 1491, 1495 a 1496.

¹⁹ Její znění v papežských písemnostech viz M. T a n g l, *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200—1500*, Innsbruck 1894, str. 255.

²⁰ Reg II, č. 579, 763; Reg IV, č. 1836; Reg II, č. 888, 1389.

²¹ „... quod nos ad petitionem et presentationem nobiliss viri H. de .. presbyterum, exhibitorem presencium, rectorem instituumus legitimum et plebanum, ipsam sibi cum omnibus pertinenciis auctoritate, qua fungimur, confirmantes et animarum ei curam et regimen ibidem, prout ad nostrum spectat officium, committentes.“

²² Arenga má opět jen první část, zakončenou místo „admittamus“ slovy „admittere de-beamus“; promulgace začíná „Eapropter“, v klatbě jsou známé věty „Nulli ergo...“ a „Si quis...“.

²³ Listina je sice na formuláři méně závislá, bez závislosti však není.

²⁴ Je dochována jen v opise.

²⁵ Reg II, č. 223.

²⁶ Reg II, č. 251; dnes je známá jen z konfirmace Václava II. ze 6. ledna 1301, CIM II, č. 71.

²⁷ Reg II, č. 547.

²⁸ Reg II, č. 951; listina je známá jen v opisu; originál, který byl kdysi uložen v archivu ve Vraclavě, se dosud nenašel.

²⁹ Reg II, č. 741.

³⁰ Arenga zní: Religionis favor, in qua relictis huius seculi vanitatibus Domino deservitis, et devotionis vestre sinceritas, quam ad nos et Pragensem ecclesiam, matrem vestram, geritis, nos inducunt, ut petitiones vestras, quantum cum deo possumus, ad exauditionis gratiam favorabiliter admittamus.

³¹ Reg IV, č. 1815.

³² Reg II, č. 1496. Nový, *Listiny pražských biskupů*, str. 74 uvádí tuto listinu v souvislost s FTB č. 141. Zatím co v č. 145 je arenga s listinou shodná v celém textu, v č. 141 je stylizace změněna: za „vota“, následuje: „effectum iusticie et salutis animarum producunt augmentum ad felicitatis perpetue gaudia promerenda.“

- ³³ Reg II, č. 616 a 620.
- ³⁴ Tyž incipit mají i arengy ve FTB č. 260 a 261. K nim se ještě v dalším vrátím.
- ³⁵ Reg II, č. 618.
- ³⁶ Jen zcela namátkou uvádím odpustkovou listinu papeže Alexandra IV. pro olomoucké dominikány z 20. listopadu 1258, CDM III, č. 272.
- ³⁷ Reg II, č. 714.
- ³⁸ O vzájemné souvislosti ví i Nový, *Listina pražských biskupů*, str. 114.
- ³⁹ Text zní ku podivu naprosto stejně ve všech ostatních rukopisech.
- ⁴⁰ Listina není registována; originál je uložen ve Státním archívu v Mnichově, kl. Reitenhaslach č. 172.
- ⁴¹ Reg II, č. 852; listina je známá jen v opise; o originále platí totéž co o listině v pozn. 28.
- ⁴² Srov. L. Rockinger, *Briefsteller und Formelbücher des XI.—XIV. Jahrhunderts*, Quellen zur bayerischen und deutschen Geschichte IX (1863), str. 182.
- ⁴³ Reg IV, č. 1823.
- ⁴⁴ Reg II, č. 838.
- ⁴⁵ Reg IV, č. 1821.
- ⁴⁶ Reg IV, č. 1830.
- ⁴⁷ Viz H. Schieckel, *Regesten der Urkunden des Sächsischen Landeshauptarchivs Dresden I*, Berlin 1960, č. 979.
- ⁴⁸ Stejně o písaři listiny soudí Nový, *Listiny pražských biskupů*, str. 66.
- ⁴⁹ Všechny listiny psané notářem Petrem nemají ohlas ve FTB, není tu listina: 1270, června 16. Praha (Reg II, č. 703); 1272, srpna 27. Roudnice (Reg II, č. 792); 1276, června 21. Praha (Reg II, č. 1026); 1278, února 27. Praha (Reg II, č. 1113).
- ⁵⁰ Mimo to lze postihnout ohlas běžných formulářových sbírek i v listinách, které Petr nepsal. Tak např. vzory Saské summy jsou zřejmě v listinách: 1258, června 24. Praha (Reg II, č. 187) odpovídá odpustkovému formuláři u Rockingra, l. c., str. 307; 1278, června 12. Praha (Reg II, č. 1120) odpovídá formuláři u Rockingra, str. 343, Nový, *Listiny*, str. 70 uvádí další variantu pro odpustkovou listinu Reg II, č. 187 z formuláře baumgartenberského.
- ⁵¹ Reg II, č. 222.
- ⁵² Několik listin z počátku pontifikátu Janova je psáno rukou, která v řadě prvků připomíná ruku Petrovu, je však podstatně ozdobnější než prostá ruka notáře Petra.
- ⁵³ Listina není registována; její originál je uložen v archívu vyšehradské kapituly. Nový, *Listiny*, str. 73, č. 1.
- ⁵⁴ Viz T angl, l. c., str. 258.
- ⁵⁵ Reg II, č. 1597. Nový, *Listiny*, str. 81, č. 7 omylem jako příjemce uvádí Německé rytíře.
- ⁵⁶ Reg IV, č. 1890; originál byl uložen ve Státním archívu v Drážďanech, za poslední války se však ztratil, viz Schieckel, l. c., č. 1756. Co praví Nový, *Listiny*, str. 83 nemůže být považováno za správné, poněvadž se zakládá na omylu uvedeném v předchozí poznámce.
- ⁵⁷ Závěr druhé listiny je poněkud změněn: „aprobavit, ut ea, que geruntur in tempore, ad eterne rei memoriam scripturarum testimonio perennentur.“
- ⁵⁸ Reg II, č. 1803. Nového tabulka v *Listinách*, str. 87 není přesná, listiny č. 3 a 4 písař Ř 1 nepsal, č. 1 známe jen z opisu, nad to listina má jen konsensní formuli biskupovu.
- ⁵⁹ Po „aprobavit“ zní: „ut ea, que geruntur in tempore, scripturarum testimonio perennentur“.
- ⁶⁰ Promulgace je typická i pro ostatní listiny biskupa Řehoře: „Noscat igitur tam: presens etas quam successiva posteritas futurorum“.
- ⁶¹ Reg II, č. 1810, 1811.
- ⁶² Tuto arengu sleduje beze změny.
- ⁶³ Reg IV, č. 1934.
- ⁶⁴ Reg II, č. 1541. Nový, *Listiny*, str. 81, č. 5 uvádí opět mylně příjemce.
- ⁶⁵ Viz pozn. 40.
- ⁶⁶ Za „salubriter“ je vloženo: „ad merita“.
- ⁶⁷ Reg II, č. 1234 a 2721.
- ⁶⁸ Graficky vznikl s největší pravděpodobností u příjemce.
- ⁶⁹ Nový, *Listiny*, str. 82 a 83 o souvislostech mezi listinou Tobiášovou a FTB ví. S ostatními závěry souhlasit nelze, poněvadž listina není pro klášter zderazský (viz pozn. 64).
- ⁷⁰ Originál je uložen ve Státním archívu v Mnichově, sign. Bamberger Urkk. St. Kathari-nenspital fasc. 650, N° 3871.
- ⁷¹ Jejich incipity viz Nový, *Listiny*, str. 74.
- ⁷² Reg II, č. 1262, 1331, 1558, 2744.

⁷³ Srovnej také shora listiny Janovy, str. 59 a o form. č. 24, pozn. 21.

⁷⁴ Čís. 214 zní: „Nos . . . inspecturis“ jako v č. 3; dále pak: „quod nos ad petitionem et presentationem nobilis viri . . . dicti de . . . ecclesiam de . . . villa, in qua idem nobilis modo legitimo ius obtinet patronatus, Ja. clerico de Praga, exhibitori presencium, auctoritate, qua fungimur, confirmamus . . .“

⁷⁵ V rukopise videňském i v J 40^b tvoří tyto formuláře větší jednotu, neboť se vyskytují v rozmezí formulářů č. 25 (naše č. 4) — 42 (naše č. 219).

⁷⁶ Reg II, č. 1782.

⁷⁷ Reg II, č. 2132 a 2169.

⁷⁸ Ve FTB je ještě řada kusů, které se vztahují na křížovníky, viz č. 49, 50, 51, 52, 166.

⁷⁹ L. S a n t i f a l l e r, l. c., str. 290.

⁸⁰ Santifallerovo hodnocení (str. 292) LD jako školní pomůcky bude třeba jistě i pro tento papežský formulář prověřit. Nejsme si jista, zda a do jaké míry lze považovat stylistické cvičení za autentický pramen. K závěrům R. N o v é h o v *Listinách* (str. 142 a násl.) stanovisko nezaujímám, poněvadž nejsou podloženy diplomaticky.

DAS FORMELBUCH DES BISCHOFS TOBIAS VON BECHYNĚ UND DIE URKUNDEN DER PRAGER BISCHÖFE IN DIPLOMATISCHER GEGENÜBERSTELLUNG

Die Studie bringt eine Art Arbeitsbericht über die Ergebnisse der ersten Etappe, die die Verf. erreicht hat, als sie dem Sinne der Gesellschaftsfunktion einer unserer bekanntesten Formelsammlungen, des Formelbuches des Bischofs Tobias von Bechyně (weiterhin: FTB), nachging. Im Unterschied zu den bisherigen heimischen Arbeiten geht sie an das FTB vom diplomatischen Standpunkt heran. Von der bekannten Arbeit über die Formelsammlung der päpstlichen Kanzlei, Liber Diurnus von L. Santifaller, im wesentlichen ausgehend, stellt sie einerseits das FTB (wobei die von J. B. Novák herausgebrachte Ausgabe zur Verfügung steht) und andererseits die Urkunden der Prager Bischöfe aus den Jahren 1267—1310 einander gegenüber. Die erzielten Resultate kann man folgendermassen zusammenfassen: 1. In dem FTB befinden sich einige Urkunden der Prager Bischöfe (vor allem des Bischofs Tobias von Bechyně) in gleicher oder ähnlicher Fassung wie die wirklichen Urkunden. Da sich darunter auch Urkunden des Königs befinden (eine wurde als Original bestimmt), kann man schlussfolgern, dass alle diese Stücke auf der Grundlage wirklich vorhandener Urkunden abgeschrieben wurden, nicht also umgekehrt, dass diese Urkunden auf der Grundlage des FTB entstanden sind. Diese vereinzelt vorkommenden (relativ wenige) Urkunden bilden den Kernbestand der Formelsammlung. 2. Die grössten stilistischen Übereinstimmungen in den einzelnen Schriftstücken traten zwischen dem FTB auf der einen und den Urkunden des Bischofs Johannes III (Tobias' Vorgänger) auf der anderen Seite auf. Aus dieser Erkenntnis geht hervor, dass ein Teil des FTB auf der Grundlage einer anderen Sammlung, höchstwahrscheinlich eines in der Kanzlei des Bischofs Johannes III durch dessen Notarius begründeten Kanzleibuches nachgebildet wurde. 3. Ein vom FTB abweichendes Kanzleibuch existierte in einer äusserst primitiven Form in der Kanzlei aller Prager Bischöfe in der zweiten Hälfte des XIII. und am Anfang des XIV. Jahrhunderts, beginnend mit Bischof Johannes III. 4. Ein Einfluss des FTB in den Urkunden der Nachfolger des Bischofs Tobias von Bechyně ist nicht erweislich. 5. Das FTB war kein Kanzleibehelf für die Bischofskanzlei und diente nicht als ein Amtsbuch für die Erfassung der von dort herausgegebenen Urkunden.

Übersetzt von R. Merta

